

Nr 24.

Ankom till riksdagens kansli den 14 augusti 1914 kl. 4 e. m.

Konstitutionsutskottets utlåtande, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av §§ 96—102 och 110 regeringsformen, § 42 mom. 2 och § 68 riksdagsordningen samt § 4 5:o tryckfrihetsförordningen, dels ock väckt motion angående sättet för utseende av justitieombudsmannen och militieombudsmannen m. m.

Närvarande: herrar Edén, Clason, Bellinder, K. J. Ekman, Mannheimer, von Geijer, Kjellén, Stadener, Olof Olsson, von Mentzer, August Ljunggren, Ericsson i Vallsta, Räf *, Waldén, Leander, Beckman från Linköping, Lundström från Göteborg, Kropp, Hallendorff och Sterne.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Till konstitutionsutskottets handläggning hava båda kamrarna hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition, nr 63, däri Kungl. Maj:t, under åberopande av bifogat, i statsrådet den 14 maj 1914 fört protokoll över justitiedepartementetsärenden föreslagit riksdagen att antaga följande:

Bihang till senare riksdagens protokoll 1914. 5 saml. 20 häft. (Nr 24).

Förslag

till

ändrad lydelse av §§ 96—102 och 110 regeringsformen, § 42 mom. 2 och § 68 riksdagsordningen samt § 4 5:o tryckfrihetsförordningen.

Regeringsformen.

§ 96.

Varje lagtima Riksdag skall förordna två för lag- och författningskunskap samt utmärkt redlighet kända män, den ene såsom justitieombudsman och den andre såsom militieombudsman, efter den instruktion Riksdagen för vardera utfärdat, att hava tillsyn över lagars och författningars efterlevnad, militieombudsmannen i vad de skola tillämpas vid krigsdomstolarna samt av ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvaret anslagna medel och justitieombudsmannen i vad de eljest skola vid domstolarna samt av ämbets- och tjänstemän tillämpas, ävensom att enligt den fördelning nu är sagd vid vederbörliga domstolar i laga ordning tilltala dem, som uti sina ämbetens utövning av våld, mannamån eller annan orsak någon olaglighet begått eller underlåtit att sina ämbetsplikter behörigen fullgöra. Ombudsmännen vare i all måtto underkastade samma ansvar och plikt, som allmän lag och rättegångsordning för aktorer utstaka.

§ 97.

Justitieombudsmannen och militieombudsmannen, som, så länge de sina ämbeten innehava, skola i alla avseenden anses lika med Konungens justitiekansler, väljas på sätt riksdagsordningen stadgar; och bör därvid jämväl för vardera utses en suppleant av de egenskaper, som hos ombudsmännen erfordras, att ämbetet utöva i de fall instruktionen angiver.

§ 98.

I händelse justitieombudsmannen eller militieombudsmannen, under det Riksdag är församlad, avsäger sig det erhållna förtroendet eller med döden avgår, skall Riksdagen i ämbetet genast insätta den man, som blivit

till hans suppleant utsedd. Skulle suppleant, under Riksdag, avsäga sig det erhållna förtroendet eller i justitieombudsmans- eller militieombudsmansämbetet insättas eller — — — — utövas.

§ 99.

När justitieombudsmannen det nödigt anser, må han, allenast med undantag för det fall att, enligt vad nedan sägs, sådan befogenhet tillkommer militieombudsmannen, kunna övervara — — — — handlingar. Samma befogenhet äge militieombudsmannen i avseende å krigsdomstolarna samt beträffande högsta domstolen, när där handläggas från krigsdomstol dit komna mål, så ock i fråga om arméförvaltningen och marinförvaltningen samt andra ämbetsverk, som stå under hans tillsyn. Konungens ämbetsmän i allmänhet vare skyldiga att lämna justitieombudsmannen och militieombudsmannen laglig handräckning, samt alla fiskaler, att medelst aktioners utförande en var av dem biträda, då han det äskar.

§ 100.

Justitieombudsmannen åligge — — — — ämbete samt däruti, med undantag för det fall att, enligt vad nedan sägs, sådant tillkommer militieombudsmannen, utreda — — — — förbättring.

Militieombudsmannen åligge att likaledes till varje lagtima Riksdag överlämna berättelse över sin förvaltning av ämbetet samt att däri utreda krigslagskipningens tillstånd, anmärka brister i de lagar och författningar, vilkas efterlevnad han har att övervaka, samt avgiva förslag till deras förbättring.

§ 101.

Skulle den oförmodade — — — — vare justitieombudsmannen eller, om målet från krigsdomstol kommit under högsta domstolens prövning, militieombudsmannen pliktig, ävensom — — — — befordra.

§ 102.

Denna domstol — — — — kollegier. Då justitiekanslern, justitieombudsmannen eller militieombudsmannen finner sig befogad att högsta domstolen samfällt eller särskilda dess ledamöter inför riks-rätten tilltala, eller justitiekanslern eller justitieombudsmannen att regerings-rätten samfällt eller särskilda dess ledamöter under sådant tilltal ställa, äske han — — — — tjänst.

§ 110.

Ej må — — — beivra låta.

Bliver riksdagsman — — — eller justitieombudsman eller militieombudsman, eller — — — förolämpas.

Riksdagsordningen.

§ 42 mom. 2.

Utskottet skall ock granska justitieombudsmannens och militieombudsmannens avgivna redogörelser, ävensom deras ämbetsdiarier — — — inkomma.

§ 68.

Till följd av regeringsformens 96 § skall varje lagtima Riksdag förordna två för lag- och författningskunskap samt utmärkt redlighet kända män, den ene såsom justitieombudsman och den andre såsom militieombudsman, att hava tillsyn över lagars och författningars efterlevnad av domare, ämbets- och tjänstemän samt att inför — — — fullgöra.

Justitieombudsmannen och militieombudsmannen, vilkas rättigheter och åligganden ytterligare såväl i regeringsformen som genom särskild för en var av dem utfärdad instruktion utstakas, väljas var för sig av fyrtioåtta — — — åtskiljas, förrän valen äro fulländade, skola — — — behörigen vald.

Valmännen böra vid samma tillfälle, då justitieombudsman och militieombudsman utses, och på enahanda sätt välja en suppleant för var av dem.

I händelse justitieombudsmannen eller militieombudsmannen, under det Riksdag — — — genast suppleanten i ämbetet. Skulle suppleant, under Riksdag, avsäga sig det erhållna förtroendet eller i justitieombudsmans- eller militieombudsmansämbetet insättas eller — — — ställe.

Inträffar — — — utövas.

Tryckfrihetsförordningen.

§ 4.

5:o. Så snart — — — likaledes justitieombudsmannen och militieombudsmannen pliktiga, att, i avseende på förbrytelser emot denna lag, lämna sin ämbetsåtgärd, enligt de i instruktionerna, rörande deras befattning — — — åtala.

I sammanhang med propositionen har utskottet till behandling förehåft en av herr *Lindhagen* inom andra kammaren väckt motion, nr 230, däri hemställes,

»att riksdagen med föranledande närmast av propositionen om inrättande av en militieombudsman ville besluta sådana ändringar i grundlagarna och i förslaget att:

1:o) justitieombudsmannen och militieombudsmannen utses allenast av andra kammaren, eller åtminstone antalet valmän från första kammaren för val av dessa ombudsmän begränsas i proportion till det mindre antal ledamöter, varav denna kammare till skillnad från medkammaren består;

2:o) talan om rekonventionsansvar för angivelse hos någon av dessa ombudsmän ej må föras utan vederbörande ombudsmans samtycke;

3:o) militieombudsmannens plikt att taga initiativ i lagstiftningens och den allmänna välfärdens intresse inskrives liksom för justitieombudsmannen i grundlagen och ej blott i instruktionen för militieombudsmannen;

4:o) militieombudsmannen får en ställning mera såsom biträde åt justitieombudsmannen, vilken fortfarande skulle representera det civila samhällets och fredens suveränitet och följaktligen bibehållas i sin befogenhet att kunna ingripa även på det militära området, om han så för något fall fann lämpligt;

5:o) i själva grundlagen och ej blott i instruktionen inskrives de båda ombudsmännens plikt att särskilt skydda de medborgerliga rättigheterna mot obehörigt intrång från statsfunktionärernas sida;

6:o) likaledes i grundlagen särskilt inskrives en skyldighet för de båda ombudsmännen att vaka över underordnade funktionärers rätt och plikt att till sina överordnade anmäla vad de finna vara bekymmersamt för folket eller eljest vrängt inom de livsområden, som deras verksamhet omfattar, ävensom sina iakttagelser av brister i författningarna på dessa områden.»

Såsom föredragande departementschefen i sitt den kungl. propositionen bifogade yttrande till statsrådsprotokollet påpekat, hava yrkanden, att en särskild myndighet för tillsyn å försvarsväsendet skulle inrättas, vid upprepade tillfällen varit föremål för riksdagens prövning.

I sammanhang med antagandet av 1901 års härordning och värnpliktslag väckte herr *Staaff* inom andra kammaren en motion, vari föreslogs inrättandet av ett folkrepresentativt ämbete med uppgift att kontrollera vårt försvarsväsende. Bestämmelserna härom skulle givas i regeringsformen och

Historik.

*1901 års
motion.*

anslöto sig enligt förslaget rätt nära till den avfattning, som stadgandena om justitieombudsmannen äga. I motiveringen till det ifrågavarande förslaget framhölls även, hurusom i detta redan bestående ämbete funnes ett förträffligt mönster att följa. Vissa avvikelser gjordes emellertid. Sålunda fordrades enligt motionärens förslag icke lagkunskap såsom kvalifikation för ämbetet, medan åter »kunskap i militära ämnen» angavs såsom förutsättning för dess beklädande. I fråga om den föreslagna ämbetsmannens verksamhet framhöll motionären, att densamma i tvenne väsentliga avseenden borde avvika från justitieombudsmannens. Dels borde den vida mer än justitieombudsmannens i enskildheterna regleras i syfte att giva militieombudsmannen en vidsträcktare skyldighet till initiativ. Dels skulle militieombudsmannen icke äga åtalsskyldighet. Förslagsställaren ansåg nämligen lämpligt, att militieombudsmannen överlämnade åt justitieombudsmannen att anställa åtal, där han funne det påkallat.

I motiveringen till motionen angåvos för övrigt i detalj de särskilda huvuduppgifter, som ansågos bära åligga militieombudsmannen. I allmänhet skulle han å riksdagens vägnar vaka över, att ej några missförhållanden måtte utbilda sig inom landets krigsmakt. Han skulle hava att särskilt noga tillse, att den »militärdisciplinära bestraffningsrätten utövades med oväld och insikt». Vid varje dylik bestraffning skulle han därom underrättas, samt, om han funne att någon oriktig eller oförständig tillämpning av gällande föreskrifter ägt rum, giva justitieombudsmannen sådant tillkänna. Det skulle åligga militieombudsmannen såväl att noggrant pröva anmärkningar om oriktig eller olämplig behandling av manskapet, eller andra missförhållanden, som ock att, där anmärkningarna utan särskild anmälan kommit till hans kännedom, verkställa undersökning och, om han funne missbruk eller missförhållanden föreligga, vidtaga lämplig åtgärd till deras avhjälpande. Han skulle övervaka, att den militära utbildningstiden i allo användes på nyttigaste sätt, samt äga skyldighet att pröva behövligheten av militära anskaffningar. Därest en anskaffning av honom avstyrktes, skulle beslut därom ej få gå i verkställighet förrän efter det Kungl. Maj:ts därom fattat beslut. Vidare skulle han till riksdagen inkomma med anmärkningar och förslag, vartill han kunde finna anledning, samt årligen avgiva sin ämbetsberättelse till riksdagen och däruti särskilt yttra sig om försvarsväsendets tillstånd och skötsel. Därest riksdagsutskottet begärde hans utlåtande i fråga om behövligheten och ändamålsenligheten av anslag till försvarsverket, skulle han avgiva sådant. Slutligen skulle han företaga årliga inspektionsresor och närvara vid större fältövningar.

De åtgärder, till vilka militieombudsmannens egna iakttagelser eller prövning av inkomna anmärkningar kunde giva anledning, skulle, såsom framgår av vad ovan anförts, vara av tre slag. Dels kunde han hänskjuta saken till justitieombudsmannens handläggning, dels inkomma med framställning till Kungl. Maj:t, och dels ingå med framställning till riksdagen.

I sitt yttrande över det framställda förslaget framhöll konstitutionsutskottet, att vissa av motionärens synpunkter vore ganska beaktansvärda; särskilt med hänsyn till den omfattande reformen av försvarsväsendet vore det önskvärt, att uppmärksamheten riktades på att åstadkomma nödig kontroll till förebyggande av missförhållanden. Emellertid framhöll utskottet att det ej vore tänkbart, att alla de särskilda ämbetsgöromål, som enligt motionen skulle åligga militieombudsmannen, kunde utföras av en enda person. Han måste nämligen enligt förslaget hos sig förena ej mindre militära och militärtekniska insikter än även praktisk förmåga i ekonomiska frågor och statsregleringsärenden, varjämte han även måste äga förfarenhet i lagskipningsfrågor. Därest ökad kontroll på försvarsväsendets område behövdes, hölle utskottet före, att den kunde vinnas genom utveckling av redan befintliga kontrollinstitutioner samt genom skärpning av gällande föreskrifter. Utskottet framhöll vidare, att, vad anginge den militära bestraffningsrätten, så ägde justitieombudsmannen utöva kontroll däröver, varjämte det vore att antaga, att den kommitté, åt vilken uppdragits revision av strafflagen för krigsmakten och förordningen om krigsdomstolar och rättegångar därstädes, komme att taga frågan i övervägande. Under framhållande av nämnda synpunkter samt med påpekande av den knappa tid, som utskottet haft till sitt förfogande vid frågans granskning, avstyrkte utskottet motionen.

Fyra reservanter inom utskottet höllo emellertid före, att riksdagen borde i skrivelse anhålla, att Kungl. Maj:t tacktes uppdraga åt ovannämnda kommitté att taga motionärens förslag under omprövning.

Utskottets förslag antogs av första kammaren. Andra kammaren åter beslöt för sin del en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att de i motionen väckta förslag måtte göras till föremål för vidare omprövning.

Vid 1903 års riksdag kom frågan ånyo före. I en av samma motionär, som framlagt 1901 års förslag, väckt motion hemställdes, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det tacktes Kungl. Maj:t låta allsidigt utreda frågan om upprättande av ett nytt folkrepresentativt ämbete — närmast efter mönstret av justitieombudsmannaämbetet — till kontroll över landets militärväsende samt för riksdagen framlägga förslag till de ändringar i gällande grundlagar, vartill utredningen giver anledning.» Motionären anförde såsom stöd för sin hem-

1903 års
motion.

ställan samma skäl som i 1901 års motion, varjämte gent emot 1901 års konstitutionsutskott av honom gjordes gällande, att de direkta göromål, som enligt hans föregående förslag ovillkorligen måste utföras av militieombudsmannen, varken vore så många eller var för sig så omfattande, att de ej gott kunde medhinnas av en person. Däremot ansåg motionären, att den invändningen möjligen vore mer berättigad, att så olikartade uppgifter enligt nämnda förslag skulle åligga militieombudsmannen, att svårigheter måste uppstå att finna en man, kompetent att sköta dem alla. Skulle detta visa sig vara fallet, torde en begränsning i hans åligganden kunna ske, så att de mindre betydande uppgifterna avskildes.

Även denna motion avstyrktes av konstitutionsutskottet, väsentligen med framhållande av de synpunkter, som 1901 års konstitutionsutskott betonat. Tio reservanter hade emellertid inom utskottet yrkat, att utskottet skulle tillstyrka en riksdagsskrivelse med anhållan, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda frågan om åvägabringande, genom utvidgande av redan befintliga institutioner eller genom upprättande av ett särskilt ämbete eller annorledes, av en effektiv kontroll över lagars och författningars efterlevande inom armén och flottan. Reservanterna funno en sådan utredning behöfvlig, särskilt för att uppdraga gränserna för den kontrollerande myndighet som avsåges, och för att bestämma dess förhållande till andra redan befintliga institutioner av dylik art. Det ifrågasattes uti den avgivna reservationen, att antingen den äskade kontrollen kunde uppdragas åt justitieombudsmansämbetet, vars arbetskrafter för sådant ändamål finge förstärkas, eller att i enlighet med motionärens förslag, kontrollen anförtröddes åt en av riksdagen utvald ny ämbetsman med ungefär samma ställning som den nuvarande justitieombudsmannens, eller ock att vissa funktioner, nämligen de, som sammanhängde med övervakandet av de värnpliktiges rättsliga ställning, anförtröddes åt justitieombudsmannen, medan kontrollen över efterlevnaden inom armén och flottan av administrativa och ekonomiska författningar kunde uppdragas åt en av riksdagen utsedd ny ämbetsman med ungefär den ställning, motionären föreslagit.

Utskottets hemställan bifölls av första kammaren, medan andra kammaren biföll det av reservanterna gjorda yrkandet.

1904 års
motion.

Redan påföljande riksdag väckte samma motionär på nytt motion i ämnet. Hans yrkande var denna gång affattat i fullständig överensstämmelse med vad reservanterna inom konstitutionsutskottet år 1903 föreslagit, och i sin motivering hade han upptagit såväl nämnda reservanters yttrande år 1903 som sin motivering till de tidigare förslagen. Denna gång blev förslaget tillstyrkt av konstitutionsutskottet samt av andra kammaren antaget, medan det även denna gång föll i första kammaren.

Vid 1908 års riksdag gjordes frågan ännu en gång till föremål för riksdagens prövning, på grund av en av sexton motionärer i andra kammaren framlagd motion, vari gjordes enahanda yrkanden som i den ovan nämnda motionen 1904. Jämväl denna gång tillstyrkte konstitutionsutskottet motionen och biföll andra kammaren densamma, men frågan föll åter i första kammaren.

1908 års
motion.

Innan kamrarna fattat sistnämnda beslut, hade en undersökning av frågan om särskild civilkontroll å försvarsväsendet åvägabragts genom Kungl. Maj:t försorg. Genom beslut den 28 februari 1908 bemyndigade nämligen Kungl. Maj:t chefen för lantförsvarsdepartementet att i samråd med chefen för sjöförsvarsdepartementet tillkalla sakkunniga personer för att biträda med verkställande av utredning, i vad mån kontroll av eller samarbete med civilpersoner lämpligen borde äga rum inom det militära området, samt angående omfattningen av kontrollen eller samarbetet och organisationen därav ävensom med utarbetande av förslag i ämnet. De i enlighet härmed tillkallade sakkunniga avgåvo den 10 december 1908 betänkande med förslag om tillsättande av en kommission för att i överensstämmelse med grunder, som angävos i betänkandet, undersöka vissa försvarsväsendet rörande förhållanden. De sakkunnigas förslag biträdades av departementschefen, som vid ärendets anmälning den 11 december 1908 inför Konungen närmare utvecklade skälen härför samt tillika angav de gränser, inom vilka han ansåg att den ifrågasatta kommissionens verksamhet borde regleras. Rörande departementschefens yttrande hänvisar utskottet till den nu föreliggande kungl. propositionen sid. 6 och 7, där detsamma finnes relaterat. Samma dag tillsattes ifrågavarande kommission, den s. k. civilkommissionen. Beträffande det område, som avsetts för dess verksamhet, samt den tid, för vilken kommissionen tillsatts, anföres följande från propositionen:

Civilkommissionen 1908.

»Enligt utfärdad instruktion skulle denna äga att undersöka, huruvida upphandlings-, entreprenad-, kontroll- och besiktningsmetoderna inom försvaret vore byggda på moderna principer för affärsmässighet och i övrigt ändamålsenliga, huruvida truppens, särskilt de värnpliktigas, behandling och omvårdnad gäve anledning till erinringar, huruvida erforderligt samarbete för tillgodoseende av försvarets behov vore organiserat med alla de krafter, som stode eller utan alltför stora olägenheter kunde ställas till statens förfogande, huruvida försvarsmedlen i fråga om utrustning och dylikt vore i ett sådant skick, att de vid fredsbrott kunde fungera på ett tillfredsställande sätt, samt huruvida författningar och föreskrifter rörande försvaret vore genomgående led i samma system och verkade ändamålsenligt.

Kommissionens verksamhet begränsades från början till en tid av fem år. Sedermera har 1913 års riksdag på framställning av Kungl. Maj:t medgivit, att medel må utgå till bestridande av kostnaderna för att fortsätta kommissionens verksamhet tillsvidare till den 1 juli 1915. Såsom skäl för bestämmande av denna tidpunkt anförde chefen för lantförvarsdepartementet vid ärendets föredragning inför Kungl. Maj:t den 27 mars 1913, att 1914, då förslag till ny strafflag för krigsmakten samt till ny förordning om krigsdomstolar och rättegången därstädes väntades föreligga till riksdagens prövning, förslag till definitiv lösning jämväl av kontrollfrågan borde kunna framläggas för riksdagen.»

*Utskottets
yttrande.*

Av den ovan lämnade översikten över frågans tidigare behandling framgår, att kravet på inrättandet av en särskild folkrepresentativ kontrollmyndighet över försvarsväsendet från och med den år 1901 vidtagna, genomgripande reformen av vår härorganisation vid upprepade tillfällen framträtt inom riksdagen samt där städse vunnit andra kammarens gillande. Även från regeringens sida har detta krav beaktats och föranlett åtgärder för dess tillgodoseende, om också av provisorisk art.

I föredragande departementschefens yttrande, som bifogats den kungl. propositionen, framhålles, »att tiden nu torde vara inne att till slutlig behandling upptaga spørsmålet om särskild kontroll över försvarsväsendet». Såsom allmän motivering för en dylik reform anför departementschefen bland annat följande:

»Anledningen till att en ny kontrollmyndighet anses önskvärd och behövlig torde endast till någon mindre del vara att finna däri att områden, där kontroll erfordras, skulle vara undandragna de nuvarande kontrollmyndigheternas granskningsrätt. Även om man blott fäster sig vid den kontroll, som utövas av riksdagen eller genom myndigheter, som riksdagen för sådant ändamål tillsätter, måste den nu stadgade kontrollen sägas i princip vara utsträckt till så gott som alla statslivets områden. Av riksdagens kontrollinstitutioner torde justitieombudsmannen i detta sammanhang äga den största betydelsen. Hans uppgift är enligt § 96 regeringsformen att såsom riksdagens ombud hava tillsyn över lagarnas efterlevnad av domare och ämbetsmän samt att vid vederbörliga domstolar i laga ordning tilltala dem, som uti sina ämbetens utövning av våld, mannamån eller annan orsak någon olaglighet begått eller underlåtit att sina ämbetsplikter behörigen fullgöra. Även den för justitieombudsmannen gällande instruktionen av den 1 mars 1830 är mycket allmänt hållen. Vid särskilt försvarsverket angår finnes icke någon tvekan om att han även på

detta område äger att övervaka gällande författningars efterlevnad av vederbörande civila eller militära tjänstepersonal samt beivra överträdelser eller försummelser, som begås i sådant avseende.

Om sålunda den rättsliga befogenheten till kontroll från riksdagens sida redan nu sträcker sig så vitt, att det endast i ganska ringa mån torde kunna ifrågakomma att öppna nya områden för densamma, är det mera ovisst, huruvida för närvarande finnes faktisk möjlighet att med önskvärd kraft och noggrannhet tillämpa kontrollrätten i hela dess omfattning. Under det att kontrollinstitutionerna fortfarande äro de samma som bildades vid det nuvarande statskicketts tillkomst för mer än hundra år sedan, har den statsverksamhet, som utgör kontrollens föremål, i utomordentligt hög grad utvecklats. Jag vill såsom exempel på nya verk endast erinra om kommunikationsverken och de affärsdrivande verken. Även försvarsbördans överflyttning från jordägarna i deras egenskap av rust- och rotehållare till hela befolkningen såsom värnpliktiga har medfört en högst väsentlig utvidgning av statsverksamheten. Antalet av de tjänstemän, som i början av adertonhundratalet ställdes under justitieombudsmannens tillsyn, utgör säkerligen endast en bråkdel av dem tillsynen nu avser. Det ligger i sakens natur, att denna fortgående förökning av statsförvaltningens och därmed även av statskontrollens uppgifter förr eller senare måste leda till att, om en tillfredsställande kontroll skall kunna utövas å statsförvaltningen i dess helhet, antingen de nuvarande kontrollmyndigheternas arbetskrafter måste förstärkas eller ock vissa områden måste utbrytas för att läggas under någon ny kontrollmyndighet. Särskilt synes det knappast kunna förväntas, att utan ändring i förhållandena justitieombudsmannens verksamhet skall kunna i någon större mån sträckas utöver den omfattning densamma redan erhållit. I sådant hänseende må, vad försvarsväsendet vidkommer, nämnas, att justitieombudsmannen genomgår krigsdomstolarnas domböcker samt granskar fängförteckningarna även i fråga om personer, som av dessa domstolar blivit dömda till frihetsstraff. Detta utgör den huvudsakliga kontroll, som han beträffande försvarsväsendet utövar regelbundet och utan att hans ingripande påkallas av särskilda omständigheter.

En fråga, som härefter framställer sig till besvarande, är, varför en förstärkning av kontrollmyndigheterna, om sådan befinnes önskvärd, bör avse just försvarsverket. Under tidigare överläggningar i förevarande ämne har stundom uttalats den meningen, att med samma fog ökad kontroll kunde påfordras för andra områden av statsförvaltningen, t. ex. skolväsendet. Det torde dock icke med rätta kunna förnekas, att försvarsväsendet ur vissa synpunkter intager en mera säregen ställning, som kan utgöra anledning

till att träffa särskilda anordningar för kontroll därå. I personligt avseende medför värnpliktens fullgörande, att stora delar av befolkningen under långa tider underkastas helt andra levnadsförhållanden samt särskilt en annan lagstiftning än befolkningen i övrigt. Att inom försvarsväsendet strafflagstiftningen måste vara strängare och rättegångsordningen i vissa hänseenden medgiva ett mera summariskt förfarande än motsvarande bestämmelser på det civila området lär allmänt erkännas; men härav följer ock att tillämpningen av de militära stadgandena är särskilt ansvarsfull och att man från de tillämpande myndigheternas sida måste kräva ett synnerligen noggrant aktgivande på författningarnas innehåll och syfte. De ekonomiska bördor försvarsverket ålägger upptaga en mycket stor del av statsbudgeten, och härtill kommer, att utgifterna för försvaret merendels äro av en natur, som försvårar tillsynen därå att de äro behöriga och lämpligt avvägda. Medan de årliga kostnaderna för andra förvaltningsgrenar till större delen utgöras av löner, som äro på förhand till beloppet bestämda och vilkas utbetalning lätt kontrolleras, utgå däremot de löpande försvarskostnaderna i högst betydande omfattning för anskaffning av krigsmateriel och förnödenheter av olika slag. Denna anskaffning är så mycket mer i behov av att regleras och övervakas, som försvarsverket, i motsats till exempelvis kommunikationsverken, saknar den begränsning och ledtråd vid anskaffningen, som följer av nödvändigheten att söka erhålla skälig avkastning å nedlagda medel. I den allmänna uppfattningen torde ock kravet på en betryggande kontroll göra sig med särskild styrka gällande i fråga om försvarsverket.

Av vad jag anført framgår, att jag anser skäl finnas för att bereda ökad arbetskraft åt den från riksdagens sida utövade kontrollen å statsförvaltningen samt därvid särskilt taga hänsyn till försvarsverket. Att detta härigenom göres till föremål för en i högsta möjliga grad noggrann och fullständig tillsyn måste enligt min mening betraktas såsom fördelaktigt även för verket självt. Någon misstro mot det sätt, varpå försvarets angelägenheter nu handhas, ligger givetvis icke häri. För varje verksamhetsområde är det till gagn, å ena sidan att förefintliga brister beaktas och undanröjas, samt å andra sidan att genom anordningar i sådant syfte skapas tilltro till att förhållandena i övrigt äro tillfredsställande. Erfarenheten torde hava visat, att särskilt de värnpliktigas behandling och den ekonomiska förvaltningen inom försvarsväsendet stundom gjorts till föremål för klander, som måste anses hava berott på missuppfattning eller bristande kännedom om det verkliga sammanhanget. På grund av försvarsverkets omfattande och djupgående betydelse i personligt och ekonomiskt hänseende är detsamma helt naturligt föremål för allmänhetens synnerliga uppmärksamhet.

samhet. Uppkomma på detta område oriktiga föreställningar, få dessa lätt en vidsträckt spridning. Att förebygga sådant är så mycket mer angeläget med hänsyn därtill, att det utan tvivel är av synnerlig vikt, att allmänheten omfattar försvarsverket med fullt förtroende. Säkerligen finnes det icke något bättre medel till undanröjande av farhågor och missförstånd, än att en sakkunnig och opartisk myndighet har till uppgift såväl att själmant ägna förhållandena en ständig och noggrann uppmärksamhet som ock att undersöka befogenheten av framställda klagomål och anmärkningar. Med tilliten till att uppdragade missförhållanden beivras följer minskad benägenhet att fästa avseende vid rykten om bristfälligheter, som icke föranlett sådan åtgärd; man inser, att ett uppgivet fel åtminstone icke kan äga någon större betydelse, om det antingen icke funnits förtjänt av att bringas till tillsynsmyndighetens kännedom eller ock av denna lämnats utan beivran. Den föreslagna kontrollen å försvarsväsendet är för övrigt icke uttryck för någon ny princip utan innebär allenast en utveckling av den tillsyn å statsförvaltningen, som riksdagen omedelbart eller medelbart utövat sedan lång tid tillbaka. Det torde vara en ganska enhällig uppfattning, att justitieombudsmansämbetets verksamhet varit gagnande, och ett förslag om att avskaffa denna institution skulle säkerligen icke röna någon framgång. Redan av denna anledning torde finnas sannolikhet för att en på liknande grunder inrättad kontrollmyndighet för en viss förvaltningsgren skall utöva en nyttig inverkan, och att de betänkligheter, som kunna göra sig gällande vid myndighetens tillkomst, icke skola vinna erfarenhetens bekräftelse. En nödvändig förutsättning för ett gott resultat är emellertid, att kontrollen icke ingriper på områden, som enligt sin natur måste vara undantagna från densamma. Vid civilkommissionens tillsättande framhöll chefen för lantförsvarsdepartementet, att kommissionens verksamhet icke skulle omfatta det rent fackmässiga militära arbetet, och samma begränsning bör givetvis iakttagas vid den kontroll, varom nu är fråga.»

Vad sålunda anförts, anser utskottet tillfyllest för att ådagalägga önskvärdheten och behövligheten av, att en särskild riksdagens kontrollmyndighet över vårt försvarsväsende införes.

Beträffande det sätt, varpå denna särskilda kontroll bör genomföras, kunna olika vägar ifrågasättas. Såsom framgår av den översikt, som ovan lämnats över frågans tidigare behandling, har man sålunda tänkt sig, antingen att kontrollen kunde uppdragas åt redan befintliga institutioner och i så fall företrädesvis åt justitieombudsmansämbetet, vars arbetskrafter för sådant ändamål skulle förstärkas, eller att den borde anförtros åt en av riksdagen utsedd ny ämbetsman med ungefär samma ställning som den nuvarande justitieombudsmannens, eller ock att vissa funktioner, nämligen

de, som sammanhängde med övervakandet av de värnpliktiges rättsliga ställning, anförtroddes åt justitieombudsmannen, medan kontrollen över efterlevnaden inom armén och flottan av ekonomiska och administrativa författningar uppdroges åt en av riksdagen utsedd ny ämbetsman.

Emot den första av dessa utvägar har departementschefen anfört, enligt utskottets uppfattning med rätta, att det måste betecknas såsom i hög grad önskvärt, att justitieombudsmannen vid fullgörandet av sin viktiga och grannliga uppgift kan själv i största möjliga omfattning genomtränga och behärska ärendena. »Skulle emellertid», tillägger departementschefen, »försvarsväsendet bibehållas under hans tillsyn samt denna tillika utvidgas och fördjupas i enlighet med vad nu är åsyftat, kunde det säkerligen icke undvikas, att han bleve i väsentlig mån beroende av sin militära medhjälpare. Det militära granskningsområdet är så vidsträckt, att justitieombudsmannen, vars arbetsbörda redan är ganska tung, svårigen skulle kunna ägna detsamma all erforderlig uppmärksamhet, jämte det han såsom hittills fyllde sina övriga åligganden. Han skulle sannolikt nödgas välja mellan att antingen lita till medhjälparen i större utsträckning än som i och för sig vore lämpligt eller ock låta den verksamhet, som nu är hans huvudsakliga, till icke ringa del eftersättas.»

Ej heller synes det utskottet lämpligt, att frågan erhåller den lösning, att övervakandet av de värnpliktiges rättsliga ställning fortfarande åläggas justitieombudsmannen, medan kontrollen över försvarsväsendet i övrigt uppdrages åt en ny myndighet. Vid en sådan uppdelning lär det nämligen bliva svårt att draga gränsen så, att de båda myndigheterna icke komme att ingripa i varandras verksamhetsområden. Det torde av berörda skäl vara lämpligast, att den speciella kontrollmyndigheten över försvarsväsendet får denna uppgift i dess helhet på sin lott.

Utskottet har även tagit i övervägande, huruvida icke lämpligaste sättet för reformens genomförande vore att fortsätta på den väg, som beträffs genom införande av civilkommissionen. Emellertid har utskottet ansett, att icke heller denna utväg kan förordas. Såsom departementschefen framhåller, torde civilkommissionen vara en alltför tung och vidlyftig institution för att lämpligen kunna göras permanent. Departementschefen tillägger i detta sammanhang: »Denna (civilkommissionen) har emellertid aldrig varit avsedd att utgöra annat än en provisorisk anordning. Den är också, åtminstone med sitt hittillsvarande medlemsantal, en alltför tung och vidlyftig institution att lämpligen kunna äga bestånd för framtiden. Vill man bygga vidare på den grundval, som är lagd genom statsförfattningens bestämmelser om riksdagens kontrollrätt, kan dessutom civilkommissionen knappast sägas fullt motsvara ändamålet. Dess

medlemmar förordnas av Kungl. Maj:t, och endast genom den sammansättning, Kungl. Maj:t givit kommissionen, har denna kunnat anses i viss mån äga folkrepresentativ karaktär. För en övergångstid torde den nuvarande anordningen hava varit ändamålsenlig, men då det är fråga om att varaktigt bestämma kontrollens organisation, synes det såväl principiellt som ur praktisk synpunkt böra föredragas att utgå från justitieombudsmansämbetet.»

Enligt utskottets uppfattning synes den mest tillfredsställande utvägen vara, att, såsom Kungl. Maj:t föreslår, bryta ut försvarsväsendet i dess helhet från justitieombudsmannens ämbetsförvaltning och ställa det under en ny ämbetsmyndighet, en militieombudsman.

Då införandet av ett dylikt ämbete år 1901 första gången föreslogs, utgick förslagsställaren, såsom ovan erinrats, därifrån, att dess innehavare »borde äga kunskap i militära ämnen». Nämda kvalifikation har icke upptagits i Kungl. Maj:ts förslag. Departementschefen yttrar härom: »Även av militieombudsmannen bör alltså enligt min mening fordras, att han, såsom § 96 regeringsformen stadgar beträffande justitieombudsmannen, skall vara känd för lagkunskap. Häri ligger ett avstående från anspråk på militär sakkunskap. Huru önskvärd sådan ur vissa synpunkter kunde vara, torde juridisk utbildning ännu mer vara behöflig för en ämbetsman, som skall få till sin förnämsta uppgift att övervaka lagars och andra författningars efterlevnad inom försvarsväsendet. Genom hans egenkap av jurist undanröjas tillika alla svårigheter att på lämpligt sätt ordna behörigheten att inom nämnda granskningsområde anställa erforderliga åtal. För syftet att stärka allmänhetens förtroende till försvarsverket torde det ock äga stor betydelse, att kontrollen utövas av civil man.» Även enligt utskottets mening torde det föreslagna militieombudsmansämbetet vara av den natur, att för dess utövning måste uppställas kravet på juridisk utbildning.

Rörande de grundlagsstadganden, som erfordras för inrättande av ett militieombudsmansämbete, delar utskottet departementschefens mening, att det nya ämbetets allmänna ställning och uppgift böra angivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad som gäller beträffande justitieombudsmannen. Liksom i fråga om justitieombudsmannen torde det vara lämpligt att, såsom Kungl. Maj:t föreslår, hänvisa närmare bestämmelser angående militieombudsmannens åligganden till en instruktion, som utfärdas av riksdagen. I samband med uppgörandet av en sådan instruktion måste även vissa förändringar vidtagas i den för justitieombudsmannen gällande instruktionen. Då grundlagsändringarna icke kunna slutligt antagas förr än vid 1915 års riksdag, anser departementschefen emellertid att till

nämnda riksdag kan anstå med framläggandet av förslag till instruktionsbestämmelser i ena eller andra avseendet. Till ledning för riksdagens bedömning av grundlagsfrågan lämnas dock en redogörelse för de viktiga åligganden, som militieombudsmannens uppdrag enligt den blivande instruktionen anses böra omfatta. Utskottet har icke funnit skäl att i anledning av denna redogörelse göra någon erinran. Dock anser sig utskottet i detta sammanhang böra framhålla vikten av, att i instruktionerna de båda ombudsmännens respektive verksamhetsområden så tydligt som möjligt avgränsas från varandra, på det att kompetenskonflikter dem emellan icke måtte uppstå. Även torde det vara önskvärt, att riksdagen före slutligt antagande av de erforderliga grundlagsändringarna sättes i tillfälle att taga under omprövning förslag till instruktioner, och förutsätter utskottet, att utarbetandet av dessa förslag kommer att verkställas av Kungl. Maj:t.

Enligt utskottets uppfattning bör ordalydelsen i gällande grundlagsbestämmelser ej ändras i vidare mån än som påfordras för att inpassa bestämmelserna om militieombudsmannen i de gamla grundlagsbudena. Till följd härav har utskottet funnit sig föranlåtet att föreslå vissa jämkningar i Kungl. Maj:ts förslag. Vid den redogörelse för de föreslagna grundlagsändringarna, vartill utskottet nu övergår, skola vid varje § närmare angivas de avvikelser från Kungl. Maj:ts förslag, som utskottet anser sig böra förorda.

R. F. § 96. I fråga om kvalifikationerna för ämbetets beklädande likställer Kungl. Maj:ts förslag, som ovan nämnts, militieombudsmannen med justitieombudsmannen. Enligt gällande bestämmelser skall justitieombudsmannen vara känd för lagkunskap och utmärkt redlighet. Enligt Kungl. Maj:ts förslag åter fordras för de båda ombudsmännen, utom sistnämnda kvalifikation, att de gjort sig kända för lag- och författningskunskap. Av departementschefens yttrande framgår emellertid, att med denna avvikelse i ordalydelsen från gällande stadgande icke åsyftas någon ändring i sak. Då för övrigt i lagkunskap torde inbegripas även författningskunskap, finner utskottet icke skäl föreligga att frångå den gamla ordalydelsen i denna punkt.

Beträffande det sätt, varpå de båda ämbetsmännens verksamhetsområden enligt Kungl. Maj:ts förslag begränsats i förhållande till varandra, anför departementschefen: »Vid fördelning mellan justitieombudsmannen och militieombudsmannen av tillsynen å lagars och andra författningars efterlevnad torde icke kunna tagas hänsyn uteslutande till innehållet i den bestämmelse, om vars tillämpning det är fråga. Vissa författningar rörande försvarsväsendet kunna nämligen komma att tillämpas icke blott av personer, vilkas verksamhet huvudsakligen faller inom detta område, utan även av andra myn-

digheter, t. ex. Kungl. Maj:ts befallningshavande. Ett fel, som därvid begås av sådan myndighet, synes böra beivras icke av militieombudsmannen utan av justitieombudsmannen. Den förres kontrollrätt torde lämpligen i huvudsak inskränkas till den ämbetsverksamhet, för vilken avlöning, däri inberäknade arvoden och dagtraktamenten, åtnjutes från medel, som anslås till försvaret, eller från avkastningen av försvarsverkets fonder och fastigheter. Krigshovrättens verksamhet är emellertid icke hänförlig hit, och möjligen komma vid ny krigslagstiftnings genomförande jämväl andra militära domarsysslor att uppföras under annan huvudtitel än fjärde eller femte. Då militieombudsmannens tillsyn torde böra omfatta all utövning av militär domsrätt, oavsett varifrån den dömandes avlöning härleder sig, böra krigsdomstolarna särskilt nämnas vid angivande av militieombudsmannens ämbetsbefogenhet. För vissa gränsfall torde det bliva behöfligt att i instruktionerna för riksdagens ombudsmän meddela supplerande föreskrifter.»

Utskottet har i denna del icke funnit skäl föreslå annan ändring i Kungl. Maj:ts förslag än att »försvaret» utbytes mot »försvarsväsendet». De ändringar utskottet i övrigt föreslår i § 96 regeringsformen äro ävenledes av redaktionell natur.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skall för vardera av riksdagens ombuds- R. F. § 97.
män »utses en suppleant av de egenskaper, som hos ombudsmännen erfordras att ämbetet utöva i de fall instruktionen angiver». Med den avfattning § 97 regeringsformen för närvarande äger, skall vid val av justitieombudsman jämväl utses en man av de egenskaper, som hos justitieombudsmannen erfordras, »att honom efterträda, ifall han, innan nästföljande lagtima riksdag anställt nytt val av justitieombudsman, skulle med döden avgå, samt att utöva ämbetet under den tid justitieombudsmannen kan vara av svår sjukdom eller annat laga förfall därifrån hindrad». Skillnaden mellan Kungl. Maj:ts förslag och gällande bestämmelser är alltså, att det förra överlämnar till instruktionen att reglera, när ställföreträdare skall inträda i tjänstgöring, medan åter för närvarande dessa fall direkt angivas i grundlagen. Såsom skäl för den föreslagna ändringen anför departementschefen, att vad i § 97 stadgas, om de förutsättningar, under vilka suppleant skall inträda i tjänstgöring, torde hava sin rätta plats i vederbörande instruktion och så mycket hellre böra flyttas dit, som tillika erfordras bestämmelser om avlöningsförmåner och vissa andra förhållanden vid suppleants inkallande till tjänstgöring. Ehuru utskottet delar departementschefens

åsiikt att sistnämnda frågor lämpligast regleras genom instruktion, kan dock utskottet icke finna skäl föreligga, att för den skull vidtaga den föreslagna utbrytningen ur grundlagen av de grundläggande reglerna om de fall, då ställföreträdare skall inträda i utövning av ämbetet. Utskottet anser fastmera, att dessa bestämmelsers plats i grundlag innebär en särskild garanti för att ämbetets ordinarie innehavare icke i fall, då verklig anledning därtill saknas, överlämnar utövning av sitt kall till ställföreträdare. Måhända skulle mot bibehållande av nuvarande bestämmelse kunna invändas, att grundlagen dragit den gräns alltför snävt, inom vilken möjlighet givits ombudsmannen att överlämna ämbetets utövning åt den utsedde efterträdaren. Då lagen, som nämnts endast medger detta, ifall ombudsmannen av laga förfall är hindrad, torde särskilt kunna ifrågasättas, om häruti kan inbegripas semesterledighet. I fråga om detta spørsmål vill utskottet emellertid framhålla, att beviljad tjänstledighet enligt praxis anses såsom laga förfall för statsråd. Då det icke torde finnas anledning att tolka begreppet »laga förfall» strängare i fråga om riksdagens ombudsmän än beträffande statsråd, lärer bibehållandet av gällande grundlagsstadgande i ämnet alltså icke lägga hinder i vägen, att, därest så finnes lämpligt, i respektive instruktioner inrymma bestämmelser om, att ombudsmännen må äga rätt till semesterledighet.

På grund av vad sålunda anförts föreslår utskottet, att åt § 97 regeringsformen gives en lydelse, som direkt anknyter sig till den nu gällande.

R. F. § 98.

Utskottets förslag till ändrad lydelse av § 98 regeringsformen följer såsom en konsekvens av den avfattning, § 97 erhållit enligt utskottets förslag.

R. F. § 99.

Enligt § 99 regeringsformen må justitieombudsmannen, när han det nödigt anser, övervara domstolars, kollegiers och verks överläggningar och beslut samt äga tillgång till alla domstolars, kollegiers och ämbetsverks protokoll och handlingar. Enligt Kungl. Maj:ts förslag skall militieombudsmannen erhålla enahanda rättighet, dock endast i fråga om krigsdomstolarna och beträffande högsta domstolen, när där handläggas från krigsdomstol dit inkomna mål, samt i fråga om arméförvaltningen och marinförvaltningen ävensom andra ämbetsverk, som stå under hans tillsyn. Då det emellertid torde kunna förutsättas, att militieombudsmannen för sitt ämbetes utövning kan finna det vara av behovet påkallat att jämväl övervara andra verks och domstolars överläggningar och taga del av deras handlingar och protokoll, har utskottet funnit lämpligt föreslå en sådan avfattning av förevarande §, att justitie- och militieombudsmannen i nu berörda hänseende fullt likställas.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skall militieombudsmannen i sin ämbetsberättelse »utreda krigslagskipningens tillstånd, anmärka brister i de lagar och författningar, vilkas efterlevnad han har att övervaka, samt avgiva förslag till deras förbättring.» Med undantag av nämnda fall skall det åligga justitieombudsmannen att utreda lagskipningens tillstånd, anmärka lagars och författningars brister samt taga initiativ i lagstiftningsfrågor. Med upptagande av den princip, som ligger till grund för Kungl. Maj:ts förslag, föreslår utskottet, att stadgandet omredigeras på sådant sätt, att ovanberörda skyldigheter åläggas ombudsmännen, envar i fråga om hans verksamhetsområde, sådant detta bestämts genom § 96 regeringsformen. R. F. § 100.

Av de ändringar, som utskottet föreslår i §§ 96—98 regeringsformen, följer motsvarande omredigering av § 68 riksdagsordningen. R. O. § 68.

I de delar av Kungl. Maj:ts förslag, som här ovan icke berörts, har utskottet icke funnit skäl till erinran.

Rörande de skäl, herr Lindhagen anført för sitt å sid. 5 återgivna yrkande, hänvisar utskottet till motionen. Herr Lindhagens motion.

Redan genom vad ovan anförts, är utskottets ställning till de förslag, som i den förevarande motionen framlagts, i det väsentliga angiven. Vad motionen i övrigt angår, har utskottet icke funnit skäl att med anledning av densamma föreslå riksdagen några ändringar i grundlagens hithörande bestämmelser.

Med anledning av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

a) att riksdagen med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick bifallas, måtte såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling antaga följande

Förslag

till

ändrad lydelse av §§ 96—102 och 110 regeringsformen, § 42, 2 och § 68 riksdagsordningen samt § 4 5:o tryckfrihetsförordningen.

(*Nuvarande lydelse:*)
Regeringsformen.

(*Föreslagen lydelse:*)
Regeringsformen.

§ 96.

Varje lagtima Riksdag skall förordna en för lagkunskap och utmärkt redlighet känd man att, såsom Riksdagens ombud, efter den instruktion Riksdagen för honom utfärdat, hava tillsyn över lagarnas efterlevnad av domare och ämbetsmän samt att vid vederbörliga domstolar i laga ordning tilltala dem, som uti sina ämbetens utövning av våld, mannamån eller annan orsak någon olaglighet begått eller underlåtit att sina ämbetsplikter behörigen fullgöra. Vare dock han i all måtto underkastad samma ansvar och plikt, som allmän lag och rättegångsordning för aktorer utstaka.

§ 96.

Varje lagtima Riksdag skall förordna *två* för lagkunskap och utmärkt redlighet kända män, *den ene såsom justitieombudsman och den andre såsom militieombudsman*, att i *egenskap av* Riksdagens ombud, efter den instruktion Riksdagen för *vardera* utfärdat, hava tillsyn över *lagars och författningars* efterlevnad, *militieombudsmannen i vad de skola tillämpas vid krigsdomstolarna samt av ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel och justitieombudsmannen i vad de eljest skola vid domstolarna samt av ämbets- och tjänstemän tillämpas, ävensom att enligt den fördelning nu är sagd* vid vederbörliga domstolar i laga ordning tilltala dem, som uti

(Nuvarande lydelse:)

(Föreslagen lydelse:)

sina ämbetens utövning av våld, mannamån eller annan orsak någon olaglighet begått eller underlåtit att sina ämbetsplikter behörigen fullgöra. *Ombudsmännen vare i all måtto underkastade samma ansvar och plikt, som allmän lag och rättegångsordning för aktorer utstaka.*

§ 97.

Denne Riksdagens justitieombudsman, som, så länge han ämbetet innehaver, skall i alla avseenden anses lika med Konungens justitiekansler, väljes på sätt riksdagsordningen stadgar; och bör därvid jämväl utses en man av de egenskaper, som hos denna ämbetsman erfordras, att honom efterträda, ifall han, innan nästföljande lagtima Riksdag anställt nytt val av justitieombudsman, skulle med döden avgå, samt att utöva ämbetet under den tid justitieombudsmannen kan vara av svår sjukdom eller annat laga förfall därifrån hindrad.

§ 98.

I händelse justitieombudsmannen, under det Riksdag är församlad, avsäger sig det erhållna förtroendet eller med döden avgår, skall Riksdagen i ämbetet genast insätta den man, som blivit till hans efterträdare utsedd. Skulle justitieombudsmannens

§ 97.

Justitieombudsmannen och militieombudsmannen, som, så länge de sina ämbeten innehava, skola i alla avseenden anses lika med Konungens justitiekansler, väljas på sätt riksdagsordningen stadgar; och bör därvid jämväl för en var av dessa Riksdagens ombudsmän utses en man av de egenskaper, som hos ombudsmannen erfordras, att honom efterträda, ifall han, innan nästföljande lagtima Riksdag anställt nytt val av ombudsman, skulle med döden avgå, samt att utöva ämbetet under den tid ombudsmannen kan vara av svår sjukdom eller annat laga förfall därifrån hindrad.

§ 98.

I händelse justitieombudsmannen eller militieombudsmannen, under det Riksdag är församlad, avsäger sig det erhållna förtroendet eller med döden avgår, skall Riksdagen i ämbetet genast insätta den man, som blivit till efterträdare utsedd. Skulle ombuds-

(Nuvarande lydelse.)

utsedde efterträdare, under riksdag, avsäga sig det erhållna förtroendet eller i justitieombudsmansämbetet insättas eller med döden avgå, utväljes, på ovan stadgade sätt, en annan behörig man i hans ställe. Inträffar något av dessa fall emellan riksdagarna, skall Riksdagens rätt härutinnan genom de av Riksdagen valde fullmäktige i riksbanken och fullmäktige i riksgäldskontoret utövas.

§ 99.

Justitieombudsmannen må, när han det nödigt anser, kunna övervara högsta domstolens, regeringsrättens, nedre justitierevisionens, hovrätternas, kollegiernas eller i dessas ställe inrättade verks, och alla lägre domstolars överläggningar och beslut, dock utan rättighet att sin mening därvid yttra, samt äga tillgång till alla domstolars, kollegiers och ämbetsverks protokoll och handlingar. Konungens ämbetsmän i allmänhet vare skyldige att lämna justitieombudsmannen laglig handräckning, samt alla fiskaler, att medelst aktioners utförande honom biträda, då han det äskar.

(Föreslagen lydelse.)

mans utsedde efterträdare, under riksdag, avsäga sig det erhållna förtroendet eller i *ombudsmansämbetet* insättas eller med döden avgå, utväljes, på ovan stadgade sätt, en annan behörig man i hans ställe. Inträffar något av dessa fall emellan riksdagarna, skall Riksdagens rätt härutinnan genom de av Riksdagen valde fullmäktige i riksbanken och fullmäktige i riksgäldskontoret utövas.

§ 99.

Justitieombudsmannen *och militieombudsmannen* må, *en var* när han *för sitt ämbetes utövning* det nödigt anser, kunna övervara högsta domstolens, regeringsrättens, nedre justitierevisionens, hovrätternas, kollegiernas eller i dessas ställe inrättade verks, och alla lägre domstolars överläggningar och beslut, dock utan rättighet att sin mening därvid yttra, samt äga tillgång till alla domstolars, kollegiers och ämbetsverks protokoll och handlingar. Konungens ämbetsmän i allmänhet vare skyldige att lämna justitieombudsmannen *och militieombudsmannen* laglig handräckning, samt alla fiskaler, att medelst aktioners utförande *en var av dem* biträda, då han det äskar.

(Nuvarande lydelse:)

§ 100.

Justitieombudsmannen åligger, att till varje lagtima Riksdag avlämna redogörelse för sin förvaltning av det honom förtrodda ämbete, samt däruti utreda lagskipningens tillstånd i riket, anmärka lagarnas och författningarnas brister och uppgiva förslag till deras förbättring.

§ 101.

Skulle den oförmodade händelse inträffa, att antingen hela Konungens högsta domstol eller av dess ledamöter en eller flere funnes hava av egennytta, vrångvisa eller försumlighet så orätt dömt, att därigenom någon, emot tydlig lag och sakens utredda och behörigen styrkta förhållande, mistat eller kunnat mista liv, personlig frihet, ära och egendom, eller regeringsrätten eller en eller flere av dess ledamöter funnes hava vid prövning av besvärsmål låtit sådant förhållande komma sig till last, vare justitieombudsmannen pliktig, ävensom Konungens justitiekansler berättigad, att vid den rikets domstol, som här nedanföre bestämes, den felaktige under tilltal ställa, samt till ansvar efter rikets lag befordra.

(Föreslagen lydelse:)

§ 100.

Justitieombudsmannen och militieombudsmannen åligger, att, var för sig, till varje lagtima Riksdag avlämna redogörelse för förvaltningen av de dem förtrodda ämbeten samt däruti, en var med avseende på det område, som genom 96 § är bestämt för hans ämbetsutövning, utreda lagskipningens tillstånd i riket, anmärka lagarnas och författningarnas brister och uppgiva förslag till deras förbättring.

§ 101.

Skulle den oförmodade händelse inträffa, att antingen hela Konungens högsta domstol eller av dess ledamöter en eller flere funnes hava av egennytta, vrångvisa eller försumlighet så orätt dömt, att därigenom någon, emot tydlig lag och sakens utredda och behörigen styrkta förhållande, mistat eller kunnat mista liv, personlig frihet, ära och egendom, eller regeringsrätten eller en eller flere av dess ledamöter funnes hava vid prövning av besvärsmål låtit sådant förhållande komma sig till last, vare justitieombudsmannen eller, om målet från krigsdomstol kommit under högsta domstolens prövning, militieombudsmannen pliktig, ävensom Konungens justitiekansler berättigad, att vid den rikets domstol, som här nedanföre bestämes, den felaktige under tilltal ställa, samt till ansvar efter rikets lag befordra.

(Nuvarande lydelse:)

§ 102.

Denna domstol, som riks rätt kallas, skall i sådant fall bestå av presidenten uti Konungens och rikets Svea hovrätt, vilken däruti före ordet, presidenterna uti alla rikets kollegier, vid tilltal emot högsta domstolen fyra de äldsta regeringsråd, men, när regeringsrätten är tilltalad, fyra de äldsta justitieråd, ävensom, i båda fallen, högste befälhavaren över de i huvudstaden tjänstgörande trupper, högste närvarande befälhavaren för den vid huvudstaden förlagda delen av flottan, tvenne de äldsta råd i Svea hovrätt och det äldsta råd i varje av rikets kollegier. Då antingen justitiekansleren eller justitieombudsmannen finner sig befogad att högsta domstolen eller regeringsrätten samfällt eller särskilda enderas ledamöter inför riksrätten tilltala, äske han hos presidenten i Konungens och rikets Svea hovrätt, såsom riksrättens ordförande, laglig kallelse å den eller dem, som skola tilltalas. Presidenten — — — — i rikets tjänst.

(Föreslagen lydelse:)

§ 102.

Denna domstol, som riks rätt kallas, skall i sådant fall bestå av presidenten uti Konungens och rikets Svea hovrätt, vilken däruti före ordet, presidenterna uti alla rikets kollegier, vid tilltal emot högsta domstolen fyra de äldsta regeringsråd, men, när regeringsrätten är tilltalad, fyra de äldsta justitieråd, ävensom, i båda fallen, högste befälhavaren över de i huvudstaden tjänstgörande trupper, högste närvarande befälhavaren för den vid huvudstaden förlagda delen av flottan, tvenne de äldsta råd i Svea hovrätt och det äldsta råd i varje av rikets kollegier. *Då justitiekansleren, justitieombudsmannen eller militieombudsmannen finner sig befogad att högsta domstolen samfällt eller särskilda dess ledamöter inför riksrätten tilltala, eller justitiekansleren eller justitieombudsmannen att regeringsrätten samfällt eller särskilda dess ledamöter under sådant tilltal ställa, äske han hos presidenten i Konungens och rikets Svea hovrätt, såsom riksrättens ordförande, laglig kallelse å den eller dem, som skola tilltalas. Presidenten — — — — i rikets tjänst.*

(Nuvarande lydelse:)

(Föreslagen lydelse:)

§ 110.

Ej må någon riksdagsman under tilltal ställas eller sin frihet berövas för sina gärningar eller yttranden i denna egenskap, utan att den kammare, till vilken han hör, sådant tillåt genom uttryckligt beslut, däruti minst fem sjättedelar av de röstande instämt. Ej heller — — — — —

— — — — — beivra låta.

Bliver riksdagsman, medan Riksdag samlad är, eller under resa till eller ifrån riksdagen, när man vet honom i sådant ärende stadd vara, med ord eller gärning ofredad, gälle därom vad angående våld eller förolämpning emot Konungens ämbetsmän, i eller för ämbete, i allmän lag stadgat är. Samma lag vare, om Riksdagens fullmäktige, revisorer eller justitieombudsman, eller sekreterare eller kanslibetjante i någon av Riksdagens kamrar eller i något dess utskott, i eller för utövning av sådan befattning, våldföres eller förolämpas.

Riksdagsordningen.

§ 42

2. Utskottet skall ock granska justitieombudsmannens avgivna redogörelse, ävensom hans ämbetsdiarier och registratur, samt med utlåtande däröver till Riksdagen inkomma.

Bihang till senare riksdagens protokoll 1914. 5 saml. 20 häft. (Nr 24.) 4

§ 110.

Ej må någon riksdagsman under tilltal ställas eller sin frihet berövas för sina gärningar eller yttranden i denna egenskap, utan att den kammare, till vilken han hör, sådant tillåt genom uttryckligt beslut, däruti minst fem sjättedelar av de röstande instämt. Ej heller — — — — —

— — — — — beivra låta.

Bliver riksdagsman, medan Riksdag samlad är, eller under resa till eller ifrån riksdagen, när man vet honom i sådant ärende stadd vara, med ord eller gärning ofredad, gälle därom vad angående våld eller förolämpning emot Konungens ämbetsmän, i eller för ämbete, i allmän lag stadgat är. Samma lag vare, om Riksdagens fullmäktige, revisorer eller justitieombudsman *eller militieombudsman*, eller sekreterare eller kanslibetjante i någon av Riksdagens kamrar eller i något dess utskott, i eller för utövning av sådan befattning, våldföres eller förolämpas.

Riksdagsordningen.

§ 42

2. Utskottet skall ock granska justitieombudsmannens *och militieombudsmannens* avgivna *redogörelser*, ävensom *deras* ämbetsdiarier och registratur, samt med utlåtande däröver till Riksdagen inkomma.

(Nuvarande lydelse:)

§ 68.

Till följd av regeringsformens 96 § skall varje lagtima Riksdag förordna en för lagkunskap och utmärkt redlighet känd man att hava tillsyn över lagarnas efterlevnad av domare och ämbetsmän samt att inför den riks rätt, som i bemålde grundlags 102 § till dess inrättning och göromål beskrives, eller vid andra vederbörliga domstolar, i laga ordning tilltala dem, som i sina ämbetens utövning anses av våld, mannamån eller annan orsak hava någon olaglighet begått eller underlåtit att sina ämbetsplikter behörigen fullgöra.

Denne Riksdagens justitieombudsman, vilkens rättigheter och åligganden ytterligare så väl i regeringsformen som genom särskild instruktion utstakas, väljes av fyratioåtta för tillfället nämnda valmän, av vilka vardera kammaren inom sig utser tjugufyra. Dessa valmän, vilka böra till valförrättningen sammanträda samma dag, då de blivit utsedda, och ej må åtskiljas förr än valet är fulländat, skola först samfällt, medelst slutna sedlar, var för sig föreslå den man, som de anse böra komma under omröstning. Falla därvid rösterna till mer än hälften på en man, är han behörigen vald.

(Föreslagen lydelse:)

§ 68.

Till följd av regeringsformens 96 § skall varje lagtima Riksdag förordna två för lagkunskap och utmärkt redlighet kända män, den ene såsom justitieombudsman och den andre såsom militieombudsman, att i egenskap av Riksdagens ombud hava tillsyn över lagars och författningars efterlevnad av domare, ämbets- och tjänstemän samt att inför den riks rätt, som i bemålde grundlags 102 § till dess inrättning och göromål beskrives, eller vid andra vederbörliga domstolar, i laga ordning tilltala dem, som i sina ämbetens utövning anses av våld, mannamån eller annan orsak hava någon olaglighet begått eller underlåtit att sina ämbetsplikter behörigen fullgöra.

Justitieombudsmannen och militieombudsmannen, vilkas rättigheter och åligganden ytterligare så väl i regeringsformen som genom särskild för en var av dem utfärdad instruktion utstakas, väljas var för sig av fyratioåtta för tillfället nämnda valmän, av vilka vardera kammaren inom sig utser tjugufyra. Dessa valmän, vilka böra till valförrättningen sammanträda samma dag, då de blivit utsedda, och ej må åtskiljas förr än valen äro fulländade, skola först samfällt, medelst slutna sedlar, var för sig föreslå den man, som de anse böra komma under omröstning. Falla därvid rösterna

(Nuvarande lydelse:)

(Föreslagen lydelse:)

Äro åter rösterna så delade mellan flera, att sådan pluralitet för någon icke äger rum, anställles ny omröstning med slutna sedlar till antagande av den, som de flesta rösterna erhållit, eller, om han icke antages, av den, som näst honom blivit av de flesta kallad o. s. v. Skulle, sedan alla omröstningarna sålunda försiggått, likväl ingen hava erhållit den här föreskrivna pluralitet, anställles ny omröstning över alla dem, som vid den första omröstningen blivit satta ifråga; skollande den, som erhållit de flesta rösterna, anses behörigen vald.

Valmännen böra vid samma tillfälle, då justitieombudsman utses, och på enahanda sätt, välja en man av de egenskaper, som hos denne ämbetsman erfordras, för att honom efterträda, i fall han, innan nästa lagtima Riksdag anställt nytt val av justitieombudsman, skulle med döden avgå, samt att utöva ämbetet under den tid justitieombudsmannen kan vara av svår sjukdom eller annat laga förfall därifrån hindrad.

I händelse justitieombudsmannen, under det Riksdag är församlad, avsäger sig förtroendet, eller med döden avgår, insätter Riksdagen genast i ämbetet den man, som blivit till hans efterträdare utsedd. Skulle justitieombudsmannens utsedde efter-

till mer än hälften på en man, är han behörigen vald. Äro åter rösterna så delade mellan flera, att sådan pluralitet för någon icke äger rum, anställles ny omröstning med slutna sedlar till antagande av den, som de flesta rösterna erhållit, eller, om han icke antages, av den, som näst honom blivit av de flesta kallad o. s. v. Skulle, sedan alla omröstningarna sålunda försiggått, likväl ingen hava erhållit den här föreskrivna pluralitet, anställles ny omröstning över alla dem, som vid den första omröstningen blivit satta ifråga; skollande den, som erhållit de flesta rösterna, anses behörigen vald.

Valmännen böra vid samma tillfälle, då *justitieombudsmannen* och *militieombudsmannen* utses, och på enahanda sätt *för en var av dessa Riksdagens ombudsmän* välja en man av de egenskaper, som hos *ombudsmannen* erfordras, för att honom efterträda, i fall han, innan nästa lagtima Riksdag anställt nytt val av *ombudsman*, skulle med döden avgå, samt att utöva ämbetet under den tid *ombudsmannen* kan vara av svår sjukdom eller annat laga förfall därifrån hindrad.

I händelse justitieombudsmannen eller *militieombudsmannen*, under det Riksdag är församlad, avsäger sig förtroendet, eller med döden avgår, insätter Riksdagen genast i ämbetet den man, som blivit till efterträdare utsedd. Skulle *ombudsmans* utsedde

(Nuvarande lydelse:)

trädare, under riksdag, avsäga sig det erhållna förtroendet eller i justitieombudsmansämbetet insättas eller med döden avgå, utväljes på ovan stadgade sätt en annan behörig man i hans ställe.

Inträffar något av dessa fall mellan riksdagarna, skall Riksdagens rätt härutinnan genom de av Riksdagen valde fullmäktige i riksbanken och fullmäktige i riksgäldskontoret utövas.

Tryckfrihetsförordningen.

§ 4.

5:o. Så snart någon förbrytelse mot denna lag blivit av chefen för justitiedepartementet hos justitiekansleren anmäld, åligge den sistnämnde, att ofördröjligen låta förbrytelsen, genom tillförordnad aktor, vid behörig domstol åklaga; och bör han dessutom, för egen del, genom vederbörande ombud, över tryckfrihetens lagliga bruk tillbörlig uppsikt hava. Vare likaledes justitieombudsmannen pliktig, att, i avseende på förbrytelser emot denna lag, lämna sin ämbetsåtgärd, enligt de i instruktionen, rörande hans befattning med andra mål, föreskrivna grunder. Enskilt förolämpande äger målsäganden, att själv eller genom ombud åtala.

(Föreslagen lydelse:)

efterträdare, under riksdag, avsäga sig det erhållna förtroendet eller i *ombudsmansämbetet* insättas eller med döden avgå, utväljes på ovan stadgade sätt en annan behörig man i hans ställe.

Inträffar något av dessa fall mellan riksdagarna, skall Riksdagens rätt härutinnan genom de av Riksdagen valde fullmäktige i riksbanken och fullmäktige i riksgäldskontoret utövas.

Tryckfrihetsförordningen.

§ 4.

5:o. Så snart någon förbrytelse mot denna lag blivit av chefen för justitiedepartementet hos justitiekansleren anmäld, åligge den sistnämnde, att ofördröjligen låta förbrytelsen, genom tillförordnad aktor, vid behörig domstol åklaga; och bör han dessutom, för egen del, genom vederbörande ombud, över tryckfrihetens lagliga bruk tillbörlig uppsikt hava. Vare likaledes justitieombudsmannen *och militieombudsmannen pliktiga*, att, i avseende på förbrytelser emot denna lag, lämna sin ämbetsåtgärd, enligt de i *instruktionerna*, rörande *deras* befattning med andra mål, föreskrivna grunder. Enskilt förolämpande äger målsägaren, att själv eller genom ombud åtala.

b) att herr Lindhagens ifrågavarande motion i de delar, den ej genom utskottets ovan under punkt a) gjorda hemställan kan anses besvarad, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 14 augusti 1914.

På utskottets vägnar:

Nils Edén.

Reservationer:

av herrar *Kjellén* och *von Mentzer*, som ansett att utskottet bort avstyrka propositionen;

av herrar *Clason*, *Bellinder*, *K. J. Ekman*, *von Geijer*, *Beckman* från Linköping, *Lundström* från Göteborg och *Hallendorff*, som anført:

»Jämte det, att vi icke i allo kunna godkänna utskottets motivering för övrigt, måste vi särskilt påpeka, att utskottets yttrande (s. 16) med anledning av redogörelsen för militieombudsmannens blivande instruktion icke är tillfredsställande. Enligt vår mening borde utskottet här hava erinrat, att det för ett gagnarikt fullgörande av militieombudsmannens ämbetsplikter lärer vara nödvändigt, att dessa begränsas mera än i ifrågavarande redogörelse är fallet. Det synes vara självklart, att det övervakande av militär jurisdiktion samt av de värnpliktigas behandling och omvårdnad jämte den ekonomiska kontroll, som i redogörelsen angivits, måste alldeles tillräckligt taga en persons krafter i anspråk. Att därtill lägga något slags kontroll över vår krigsberedskap borde redan av detta skäl vara uteslutet och bör desto mindre komma i fråga, som militieombudsmannen icke lärer på detta område besitta nödig sakkunskap;»

Av herr *Waldén*, som anført:

»Enligt Kungl. Maj:ts av utskottet i huvudsak tillstyrkta förslag om upprättande av ett militieombudsmannaämbete synes man hava lagt största vikten vid lagars och författningars övervakande samt beivrande av överträdelser därav, då man såsom kvalifikation för ämbetet ifråga i främsta

rummet förutsätter, att dess innehavare skall vara känd för lagkunskap. I praktiken torde dock, enligt vad civilkommissionens verksamhet liksom erfarenheten på andra områden givit vid handen, militieombudsmannens huvuduppgift bliva att övervaka den militära förvaltningsverksamheten och truppens behandling och omvårdnad samt föreslå de åtgärder till förbättringar härutinnan, som iakttagelser vid inspektioner eller annorledes kunna påkalla.

Nämnda huvuduppgift synes mig emellertid icke kunna på ett effektivt sätt fyllas endast av det nu föreslagna militieombudsmanna-ämbetet, åtminstone icke på sådant sätt, att önskvärt förtroende inom alla samhällsklasser härigenom kan väckas och vidmakthållas beträffande anordningarna inom försvarsväsendet. Enligt mitt förmenande skulle detta syftemål bättre hava vunnits genom en institution, som kommit att motsvara den nuvarande civilkommissionen, men med ett färre antal ledamöter, valda av riksdagen.

Då det inom utskottet ej varit möjligt att vinna någon allmänare anslutning för en dylik anordning och ett inarbetande i grundlagstexten av ett förslag i ovannämnda riktning varit förenat med vissa svårigheter, har jag ej velat motsätta mig det föreliggande förslaget, då jag dock anser, att ett folkrepresentativt ämbete av detta slag kan bliva av stor betydelse för vårt land och vårt försvar.

Men även om detta ämbete nu kommer att inrättas, anser jag, på grund av vad jag ovan anför, att en sådan institution som civilkommissionen icke helt kan undvaras. Vid sidan av militieombudsmannen, vars åklagaremyndighet och därmed förenat ansvar givetvis förutsätter, att han i främsta rummet har att övervaka lagars och författningars efterlevnad samt beivra överträdelser därav, bör därför enligt mitt förmenande fortfarande finnas en civilkommission, bestående av ett mindre antal härför särskilt kvalificerade ledamöter, och vars uppgift bör vara att biträda militieombudsmannen inom områden för hans ämbetsuppgift, vilka han på grund av bristande tid eller annan omständighet ej själv kan behärska, för att den nödiga kontrollen skall kunna bliva i möjligaste mån effektiv; samt av herrar *Olof Olsson*, *Kropp* och *Sterne*, vilka instämt med herr Waldén.